

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

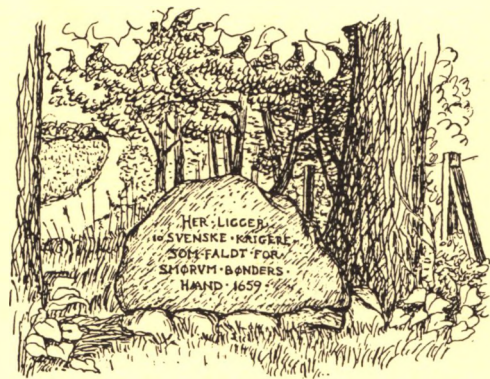
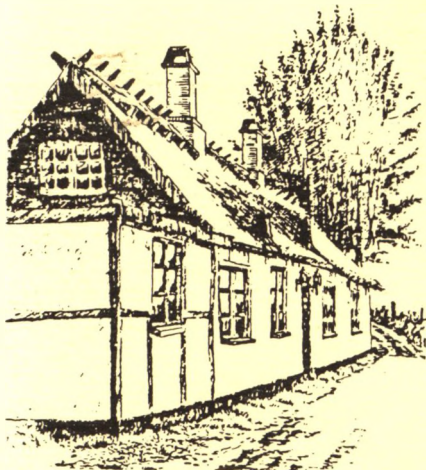
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

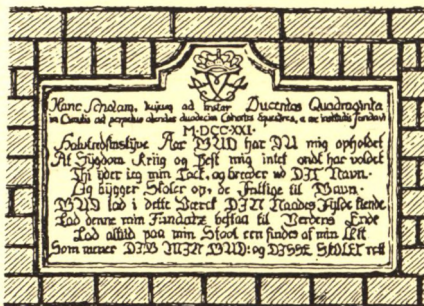
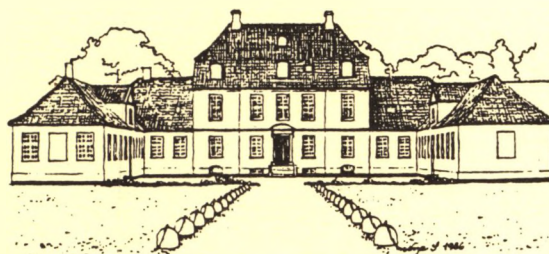
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ISSN 0905 8834

Årsskrift 1991 Ledøje-Smørum Historisk Forening og Arkiv

Ledøje - Smørum
Lokalhistoriske Arkiv
Smørum Bygade 35 · 2765 Smørum
Tlf. 44 97 11 67

**Årsskrift 1991
Ledøje-Smørum
Historisk Forening
og Arkiv**

Udgivet af foreningen med støtte af Ledøje-Smørum kommune

Foreningens bestyrelse

Formand:	Steen Asger Jensen	42 65 03 09
Næstformand:	Anni Petersen	42 65 47 20
Kasser:	Ayoe Rasmussen	42 97 29 30
Sekretær:	Birthe Dahl	42 16 93 13
	Rita Holm	42 65 36 44
	Poul Clemmensen	42 97 74 95
	Jørgen Christensen	42 97 50 51
Suppleant:	Jytte Ziegler	42 97 96 16
Revisorer:	Elin Jakobsen	44 68 04 32
	Lars Jensen	44 66 13 56
Redaktion & layout	Rita Holm	42 65 36 44

LOKALHISTORISK ARKIV

Adresse: Smørum Bygade 35, Smørumovre,
2765 Smørum

Telefon: 42 97 11 67

Åbningstid:	Hver torsdag	10,00 - 13,00
	1. torsdag hver måned	19,30 - 21,30
	1. søndag hver måned	13,00 - 16,00
	2. lørdag hver måned	11,00 - 13,00

Arkivarer:	Rita Holm	42 65 36 44
	Aase Thygesen	42 97 56 45
	Edla Nikolaisen	42 97 51 95
	Nelly Axelsen	42 57 10 36

Tryk:	ABC-tryk	42 97 10 80
	Riskær 3, 2765 Smørum	

Hvor intet er anført er billederne fra arkivet.

INDHOLD

Forord	3
Kærhavegård fra 1948-1958	4
Ledøje Forsamlingshus 1904-1954	6
Barndommens lyksagligheder	26
Kvans udbredelse i Norden	30
Rytterkær, en gravplads	31
Arkivet	37
Lokalsamling	38
Arbejdsgrupper	38
Sponsorliste	39

Forord

At bo midt i vikingetiden

For en historisk forening er intet mere kærkomment, end et betydeligt arkæologiske fund på hjemegnen. Er fundet fra vikingetiden, er det særligt heldigt, for det har en særlig klang og en magisk tiltrækning på nutiden.

I sidste årsskrift blev fundet af en gravplads fra ældre vikingetid omtalt. Fundet er enestående for Sjælland. På et højdepunkt på Kirkevangen, hvor Smørumovre og Smørumnedre byjord mødes, ligger gravpladsen. Udgravningerne fortsattes i dette efterår og nye spændende fund blev gjort.

Næste gang, der kan høres mere om disse spændende udgravninger, er ved generalforsamlingen lørdag d. 29. feb. 1992. Her vil Jens Henrik Jønsson fra Kbh.'s Amts Museumsråd fortælle om fundene.

Året 1991 har været et særdeles godt og aktivt år for Forening og Arkiv. Besøgstallet vokser støt, og der har været meget fin tilslutning til de forskellige arrangementer, der har været budt på gennem det forløbne år.

I januar fik Foreningen tilladelse til at benytte de lokaler, der tidligere har huset en lokalradio. Dette gav muligheder for at arbejde med en mere langsigtet plan for brugen af Smørumovre Gl. Skole. Arkivet fik udvidet pladsen. Det var hårdt tiltrængt.

I skrivende stund er der desværre usikkerhed omkring et ønske om at bruge et af lokalerne i stueetagen til kommunens hjemmepleje. Vi håber, at der findes en anden løsning på dette problem. Vi er kede af at skulle afgive lokaler, som er egnede til udstillingsformål.

Den 15. sept. blev en mærkedag. Genudgivelsen af Riis Nielsens bog om Smørumnedre blev markeret ved en byvandring i Smørumnedre landsby. Ayoe og Carl

Rasmussen guidede en stor gruppe interesserede rundt i landsbyen. Vi håber bogen vil sælge godt. Den bør ejes af alle med interesse for vort lokalområde.

Den 3. nov. var der åbning af udstillingen om Gørtlerfaget i anledning af 250-årsdagen for Gørtlerlaugets stiftelse. Udstillingen var udarbejdet i samarbejde med vor lokale gørtlermester Børge Thomsen. Det blev en festlig dag, hvor langt over 100 besøgende var med til at markere begivenheden.

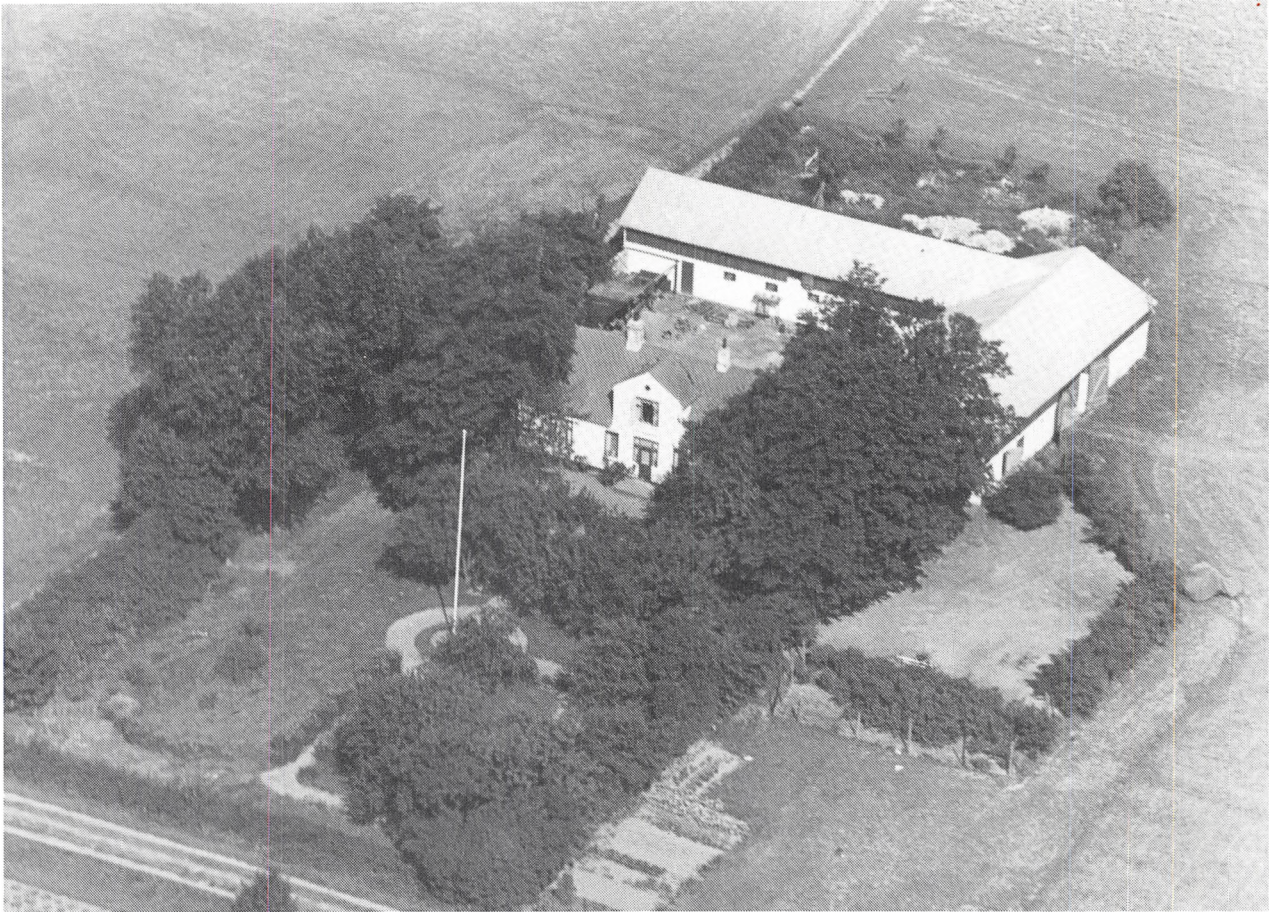
I 1992 bliver Ledøje-Smørum Historisk Forening 20 år og arkivet 15 år. Fødselsdagene vil blive fejret ved generalforsamlingen d. 29.2.92. Der vil blive tilrettelagt et særligt festligt program i denne anledning. Vi håber at se mange medlemmer og gode venner til fødselsdagene.

Til redaktionen vil jeg gerne rette en varm tak for det store arbejde, det har været at udarbejde dette årsskrift. Jeg håber det vil blive vel modtaget.

Til vore medlemmer og øvrige læsere ønskes en rigtig glædelig jul samt et godt nytår.

Med venlig hilsen

*Steen Asger Jensen
formand*

Kærhavegård fra 1948-1958.

Af Thorkild Sørensen

Aage Suhr, »Vesterled« Amager, købte Kærhavegård i november 1947 af gdr. Christian Storgård Andersen, som fik ca. 90.000 kr. for den. Gården var på ca. 26 td. land. (I den periode forpagtede Thorkild Sørensen gården og boede der med sin familie).

Januar 1948 begyndte vi at beplante frugtplantagen. Graver Carl Hansen og Henry Salomonsen hjalp med at plante poppelhegnet omkring plantagens 3-4 td. land mod vest. Her blev plantet æbletræer. Sorterne var: Cox Orange, James Grive, Bodil Neergaard og Laxton. Mod øst blev plantet ca. 1 td. land med Cox Orange. I årene 1950-52 plantedes yderligere 400 kirsebærtræer, nogle

Ingrid Marie, Gråsten, Golden Delicius og flere af forskellige sorter.

Mens træerne endnu var små, skulle jorden mellem trærækkerne udnyttes og renholdes, så vi havde den første sommer ca. 10 td. land med kartofler og resten med korn, dels til eget brug og dels til salg. Første år havde vi både heste og grise.

Sommeren 1949 avlede vi ca. 700 td. kartofler, som næsten var usælgelige. Det blev til priser på 3,50 kr. til 4,00 kr. pr. td. Nogle gik til export til Rusland og resten blev solgt til svinefoder.

Da kartoflerne ikke indbragte så meget, blev 4-5 td. land brugt til avl af zittauerløg, som alle blev sat med håndkraft, men hverken kartofler eller løgene kunne betale renter og skatter.

Så kom eventyret med ærter. Såningen af dem var let

nok. Der var hele året kontrol fra fabrikken på ærterne. De skulle jo bl.a. være rene. Omkring august blev de høstet som grønne ærter (Dem vi i dag kan købe i forretningerne). De blev høstet med en slæberive d.v.s. at de blev trukket op med rod. Derefter blev de læsset på lastbiler og kørt til »Lautrupgård«, hvor de blev tærsket. Det var et knokkelarbejde uden lige, da de grønne ærter var meget tunge.

Der gik nu et par år med at dyrke ærter, men samtidigt skulle frugtplantagen også passes og efter den tids skik skulle den jo være pinlig ren. Der skulle også sprøjtes 5-6 gang i løbet af sommeren, og der var nu omkring 4000 træer. Til dette arbejde fik vi en motorsprøjte, men stadigt væk skulle vi slæbe rundt med 10-15 m. tunge slanger.

Inde mellem ærterne havde vi nu hindbær, jordbær og tomater. Tal for de tre ting har jeg ikke, men det har ikke været ret meget, de har indbragt.

Nu var træerne begyndt at bære frugt. Tallene i min dagbog fortæller, at det første år gav ca. 2 tons æbler og 1 tons kirsebær. Året efter leverede vi 5 tons æbler og 1,6 tons kirsebær. Næste år var det 10-12 tons æbler og 1,7 tons kirsebær og nu går det stærkere. I 1956-57 var vi oppe på 35 tons æbler og 5 tons kirsebær.

Vi fik nu en automatisk sprøjte, hvor man kørte mellem rækkerne, og den sprøjtede til begge sider. Det blev en stor hjælp. Det sidste år 1957-58 var der 40-50 tons æbler, og der var arbejde til 12-15 piger til at plukke og sortere æblerne.

Ingen tænker på, hvor mange gange vi skal have fat i et æble, før det ligger i forretningen. I 1956-58 havde vi ikke selv lagerrum, men vi havde en lille grå Ferguson traktor. Og med den og anhænger kørte jeg til Amager med æbler. Jeg kørte hjemmefra kl. 6 morgen og var hjemme igen omkring kl. 12 middag. Somme tider var jeg af sted en gang mere, og der var hverken førerhus eller radio, så det var ikke lige spændende hver gang, tværs gennem København i myldretid både hen og hjem.

Der var år, hvor alt gik godt, men der var også år, hvor storm og hagl ødelagde 10% ja helt op til 50% af høsten. De år kom frugterne på mostfabrik og det var der 1/2 ikke forretning i.

Sommeren 1958 begyndte kommunen at bygge Centralskolen. Jeg overvejede om jeg skulle søge pladsen som pedel på skolen. Og da der allerede var begyndt en import i større mængde af billige løg og æbler fra udlandet og kravet til kvalitet og priser var skærpet meget, søgte jeg pladsen som pedel og fik den. Desuden var min gamle chef over 70 år og måske ikke til ret meget mere.

Den 1.7.1959 begyndte jeg på skolen, og det har jeg

aldrig fortrudt. Jeg fik 21 dejlige år på Centralskolen (Søagerskolen) og selvom de 10 år på Kærhave var gode og lærerige, blev skolen dog mit hjerte barn og er det endnu.

Det er nu mere end 40 år siden Kærhavegård er gået fra almindelig landbrug, over frugtplantage til fabriks- og boligområde. Sådan er udviklingen gået for denne gård i det korte tidsrum af 40 år.

Ledøje

Forsamlingshuset

Ledøje forsamlingshus.

Af Rita Holm

I begyndelse af 1900-tallet fik Ledøje sit forsamlingshus i lighed med mange andre landsbyer. De første forsamlingshuse blev bygget i perioden fra 1870 til 1890-erne. De stod dengang for noget nyt og kontroversielt, og blev undertiden kaldt for »aktivisthuse«.

Baggrunden var den politiske uro mellem højre og venstre som herskede i sidste fjerdedel af forrige århundrede med 1880-ernes provisorie år. Og sammen med den nye selvbevidsthed som udsprang af højskoleophold med Grundtvigske tanker, ville den opvoksede ungdom have et samlingssted, hvor »ånd og tanke« var fri.

Højbys forsamlingshus fra 1878 har flg. formålsparagraf: »Selskabets øjemed, erhvervelsen af bygningen »Højby Forsamlingshus« til deri ved forhandling, møder, foredrag og sang at udbrede kirkelig og folkelig oplysning. Huset er endvidere bestemt til afbenyttelse af sognets ungdom til uddannelse i våben og legemsøvelser og kan med bestyrelsens samtykke afbenyttes til andre almennyttige anliggender og ved festlig lejligheder«.

Forsamlingshusene stod for åndelig vågenhed og samfundsenngagement og i begyndelsen især båret af Venstres politiske ideologier. Mange af de første »huse« var således først og fremmest bygget som øvelseshuse for riffel og skytteforeninger, og mod århundredeskiftet var det almindeligt at næsten hver landsby havde deres forsamlingshus .

Der blev bygget ca. 650-700 fra 1870-1895, og i en 10-års periode fra 1895-1905 blev der bygget ca. 950, ialt 1600-1700 forsamlingshuse. I den sidste periode blev forsamlingshusene i udpræget grad et fællesanliggende for landsbyens eller sognets folk og måske et modstykke til de mange missionshuse som også byggedes i den periode. Adskillige forsamlingshuse blev opført på et lille stykke umatrikuleret gadejord i landsbyens midte – et symbolsk udtryk for at forsamlingshuset var led i en gammel landsbyfællesskabstradition.

Oprindeligt havde meget fællesskab i landsbyen foregået ved arbejde og fester. Men efter fællesskabets ophævelser på arbejdsområdet foresatte man med fester, møder o.l. enten på gårdene eller i landsbyens skole. Omkring 1880 forbød staten politiske diskussioner og møder i landsbyskolerne, disse skulle efter skoletid kun bruges til bibellæsning, syning m.m.. Fester

og møder blev igen holdt på gårdene og i Ledøje foregik det som regel i aftægtshusets sidelænge på Gammelgård.

Regeringen håbede på at lægge en dæmper på den voksende politiske opposition, der bl.a. kom til udtryk i et væld af »fremskridtsforeninger«, »grundlovsværneforeninger«, foredrags og ungdomsforeninger, og riffelforeninger.

Men forbudet satte skub i oprettelsen af forsamlingshusene, hvor talerstolen og ribberne blev symbolet på »husets« vigtigste funktion – åndelig og fysisk aktivitet.

Efter 1900 blev forsamlingshusene rammen omkring de kulturelle aktiviteter i sognet: foredrag, foreninger, dilettant, folkedans, møder og m.a. og »Husenes« betydning for fællesskab, udvikling og lokalidentitet kan vanskelig overvurderes.

Indtil 1934 stod lokalbefolkningen selv for bygning og drift af forsamlingshusene, men loven efter 1934 om statslån fik mange kommuner til også at bygge forsamlingshuse, samt stille kommunegarantier.

Et hus rejses.

En kreds af borgere i Ledøje ønskede i begyndelse af

1900-tallet at oprette et forsamlingshus hvori de kunne afholde forskelligartede sammenkomster som øvelser i skydning, gymnastik, dans, møder og mange andre arrangementer.

Den 23. april 1904 blev der afholdt en forberedende generalforsamling efter indbydelse til aktietegning. De forsamlede aktionærer valgte gårdejer Jens Jacobsen, Kort P. Kortsen, Anders Kortsen, Hans Chr. Hansen, sognefoged P. Jensen, ungkarl Jørg Rasmussen og endelig maskinbygger Chr. Pedersen.

Der blev fastsat en bindende generalforsamling til lørdag d. 21. maj, hvor foreningen også kaldet forsamlingshusaktieselskabet, fremlagde sine love og vedtægter, der også blev vedtaget af forsamlingen. Lovene blev følgende:

1. Selskabets formål er opførelsen af et forsamlingshusbygning i Ledøje, der kan benyttes til afholdelse af folkemøder, øvelseshus for skytteforeningen, afholdelse af generalforsamling og bestyrelsesmøder, forenings, kommunale valg og sognerådsmøder mm.

2. Selskabets aktiekapital er 3500 kr. i aktier á 10 kr,

Sogneårds møde under Grundtvigs billede. Efter tegning af Hans Smidth, 1893.

der indbetales med halvdelen henholdsvis d. 25. juli og 1. sep. d.a., viser aktiekapitalen sig utilstrækkelig til fuldførelsen af ovennævnte bygning kan bestyrelsen optage lån af det resterende.

3. Enhver aktionær har part i udbyttets fordeling i forhold til sit aktiebeløb. Dets størrelse bestemmes hvert enkelte år af bestyrelsen efter følgende regler: Fra årets renteindtægt drages først alle årets løbende udgifter deri indbefattet forrentes aktiekapitalen med indtil 4%.

Forsamlingshuset blev opført som en længe med højt til loftet over salen og loft over indgang, stuer og køkken. Over indgang og køkken blev indrettet et par restaurationslokaler.

I september 1904 nærmede forsamlingshuset sin færdiggørelse og et festudvalg bestående af bager P. Hansen, Jørg Rasmussen, Tønnes Andersen, H.C. Hansen og A. Kortsen blev nedsat til at arrangere indvielsesfesten søndag d. 25. september.

Forsamlingshuset fra 1904-1930.

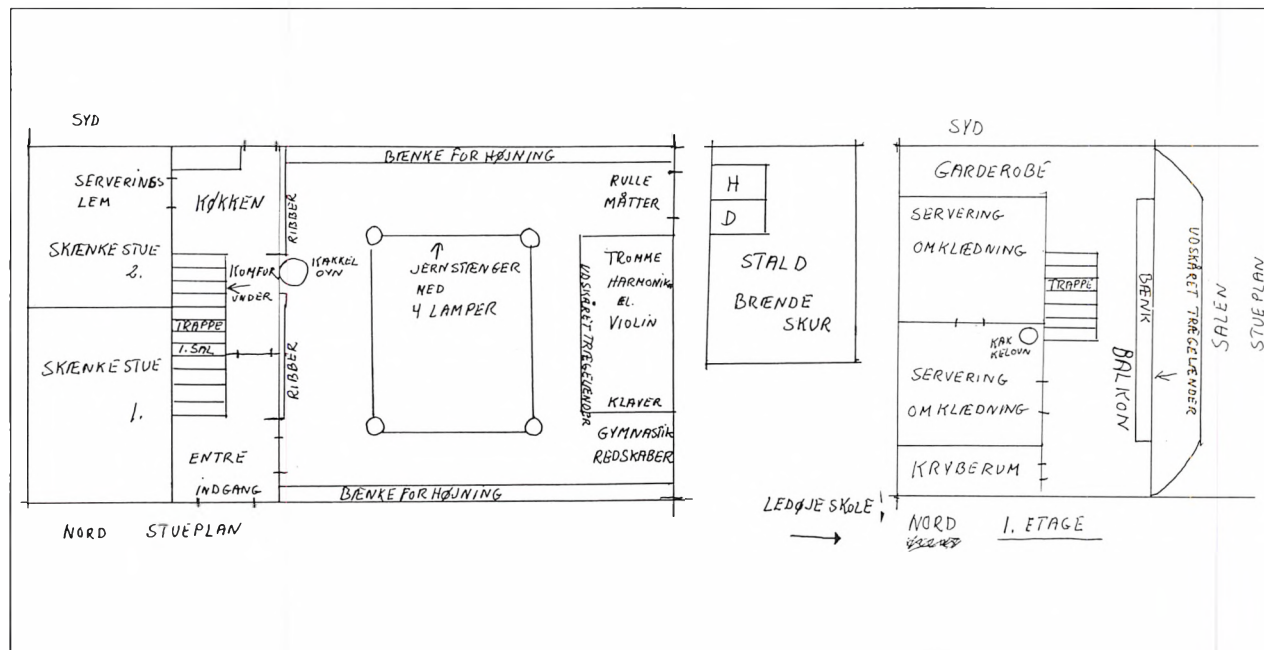
Gennem sin snart 90-årige historie har behovet for et forsamlingshus ændret sig. I de første årtier var det især gymnastik og skytteforeningerne der prægede

aktiviteten i forsamlingshuset, men mange andre foreninger havde i perioder også hjemme i huset.

Den første forening der bad om husly, var Ledøje læseforening (se årsskrift 1989) der bad om at flytte bogsamlingen fra Forbrugsforeningen til forsamlingshuset fra 5. nov. 1904. Samme måned holdt Ledøje kvindeforening generalforsamling og kunne nøjes med at betale 3 kr. for lys og varme. På denne generalforsamling besluttede kvinderne at holde juletræ og det blev den første juletræsfest i forsamlingshuset. Kvindeforeningen måtte denne gang betale 15 kr. for leje af lokalene.

Forsamlingshuset var stadig så nyt at der ikke var anskaffet gardiner, så der blev bestilt rullegardiner i brugsen og købt stof til gardiner samme sted. Det blev samtidigt besluttet at »Forsamlingshusaktieselskabet« skulle indmelde sig i brugsen. Pladsen rundt om »Huset« blev indhegnet og hegnet selvfølgelig købt i brugsen.

I 1906 blev det vedtaget at bygge en rejsestald, men først i 1908 var man så langt at man kunne udbyde aktier á 5 kr. Rejsestalden blev indrettet til 14 heste og der har uden tvivl været brug for den, da en del af gårdene i Ledøje lå langt ude på markerne. Skulle man dengang til fest kørtes der i hestevogn og især om vinteren har det været betryggende at få hesten i stald og har måske

nogle opstaldet deres hest hos venner i byen.

I 1908 havde husmandsforeningen møde i salen og i 1909 kom et andragende fra Ledøje-Smørum sogneråd om at leje salen og evt. pladsen udenfor til gymnastik. Bestyrelsen udsatte imidlertid afgørelsen på ubestemt tid.

Anden påskedag i 1910 holdt man den første forårsfest for aktionæerne. Den har temmelig sikkert været vellykket, for i august samme år besluttede bestyrelsen at give et tilskud til anlæggelse af en keglebane på de betingelser at når keglebanen var betalt skulle halvdele af overskuddet tilfalde forsamlingshuset.

I nov. 1911 vedtog bestyrelsen at kommunen kunne bruge pladsen ved forsamlingshuset med at vedligeholde såvel på pladsen som hegnet udenom og dertil yde en årlig afgift på 10 kr.

Der indkom også ønsker om at låne huset uden at betale. På et bestyrelsesmøde d. 27. juni 1911 fik H. Jensen afslag på at låne huset til hans guldbryllup.

På generalforsamlingen 6.2.1913 fik gymnastikforeningen tilladelse til at opsætte faste gymnastik redskaber som ribber, hvorimod bomme, der kunne fjernes, måtte opsættes frit. Gymnastikforeningen skulle selv afholde udgifterne. Samtidigt var Ledøje foredragsforening også i sving, og man bad om at få opsat en fritstående gryde i køkkenet antageligt til at koge kaffe i.

Hen på efteråret 1913 var der ballade med gymnastikforeningen. Formanden anmodede om at foreningen frit måtte benytte salen mod at betale for rengøring og lys. Dertil svarede bestyrelsen som bestod af Jens Juul, Julius Schultz, Aug. Pedersen, Niels Peder Nielsen og Hans Chr. Hansen at gymnastikforeningen måtte betale enten 25 kr. eller 1 krone for hver konfirmeret, 50 øre for hvert skolebarn foruden lys og rengøring. Desuden forbeholdte bestyrelsen sig fri adgang ved husets benyttelse og skete der anden udlejning, måtte gymnastikforeningen rette sig derefter. Med andre ord havde bestyrelsen udlejet salen i en bestemt anledning måtte gymnastikforeningen aflyse sin træningsaften. Denne bestemmelse var gældende for hele vinteren 1913-14.

Gymnastikforeningen var ikke tilfreds og på opfordring indkaldte bestyrelsen til ekstraordinær generalforsamling d. 19. dec. og dagsorden var gymnastik i Forsamlingshuset.

På den ekstraordinære generalforsamling blev det tilkendegivet at bestyrelsens beslutning stod ved magt. Man mente åbenbart at bestyrelsens afgørelse var rimelig eller også ville ingen nye ind i bestyrelsen i tilfælde af at den væltede. Den 31. dec. samme år accepterede skytte og gymnastikforeningen lejeafgiften 25 kr. for vinteren 1913-14.

Efter at gymnastikforeningen havde opsat gymna-

10 Kroner.   Nr. 669

Sten. Ledøje-Forsamlingshuset
10 ØRE
23 APR. 1956

Aktieselskabet Ledøje Forsamlingshus

erkender herved, at

Mary Wagner

eller den, til hvem nærværende Aktiebrev ved lovlig Transport overdrages, er Deltager i bemeldte Selskab med et Aktieløb af

Ti Kroner

og som saadan har en forholdsmæssig Andel i Aktieselskabets Ejendom og Ejendele, Rettigheder og Forpligtelser i Overensstemmelse med Selskabets Lov.

Ledøje, den 1 April 1956

Poul Jacobsen   *E. J. Jørgensen*

stikredskaber i salen anmodede sognerådet 1914 om at måtte opsætte gymnastikredskaber på pladsen. Bestyrelsen gav tilladelse mod at den var medbestemmende, hvor redskaberne skulle stå, da de ikke måtte stå i vejen ved afholdelse af fester på pladsen.

Krigen 1914 kastede også sin skygge over forsamlingshuset. Den 25. okt. gav man tilladelse til den militære gymnastikøvelse måtte bruge salen i vinterhalvåret 1914-15 for 25 kr. men hvis de rejste før tiden da at betale 5 kr. pr. måned.

Vi har ingen kendskab til de militære øvelser, men antageligt drejede det sig om soldater indkvarteret i området som havde brug for yderligere uddannelse og øvelser i anledningen af krigen. Patriotsfølelsen gav sig udslag i at man i jan. i 1915 gav militæret stuerne og køkkenet frit og ingen udgift til lys og rengøring.

I nov. 1915 søgte Ledøje skytteforening om at måtte bruge salen til salonskydning hver 14. dag i løbet af vinteren. De fik overladt salen og 1 stue for 1,50 kr. pr. aften imod at betale for lys og varme. Bestyrelsen var åben

Ledøje Gymnastikhold 1932.

bart bekymret over de problemer, der tidligere havde været med skytte og gymnastikforeningerne for i tilladelsen blev tilkendegivet at det også var gældende under en ny bestyrelse. Sådan. Gymnastikforeningen fik salen for 5 kr. pr. måned vinteren igennem.

Bestyrelsen og sognerådet var åbenbart ikke de bedste venner. I 1909 havde sognerådet anmodet om at leje salen og pladsen til gymnastik, afgørelse blev dog udsat. I 1914 fik sognerådet tilladelse til at benytte pladsen, men først da sognerådet i juni 1916 igen anmodede om at benytte salen til gymnastik for Ledøje skole, blev tilladelsen til at benytte salen givet mod at sognerådet betalte 20 kr. for vinteren.

I maj 1917 var det damegymnastikken der søgte om at leje salen for 6 kr. om måneden, så længe de havde mere en 12 medlemmer. Tilladelsen blev givet mod at betale 50 øre for hvert medlem over 12 indtil 8 kr som var højste leje.

Den 13. feb. 1918 afholdte A/S Forsamlingshus gene-

ralforsamling og af bestyrelsen afgik efter tur: Johan Funk, Grot, Jørgen Larsen, jordbruger Einer Cortsen og bager P. Hansen. Af den første bestyrelsen var maskinbygger Chr. Pedersen og bager P. Hansen tilbage, de havde indtil da siddet i bestyrelsen i 14 år.

De nyvalgte blev fyrbøder N. Ludvig Larsen, slagter L. Schultz, maskinbygger Chr. Pedersen, suppleant husejer P. Christiansen, ungkarl P. Hansen og som revisor murer Jørgen Andersen.

Ledøje fik i disse år en anden profil. Gennem mange hundrede år havde de oprindelige beboere været bønder og husmænd, men nu fik Ledøje en større erhvervs-sammensætning idet flere små håndværksmester slog sig ned i byen. Denne ændring må bl.a. ses som et resultat af Københavns nærhed og jernbanen mellem København og Frederikssund. Det var nu muligt at transportere både folk og materialer fra Smørum og Balle-

rup stationer, hvilket helt givet også har smittet af på både Ledøje og Smørum sogne. Den større erhvervs-sammensætning fik også betydning for Forsamlingshuset da bestyrelsessammensætningen ændrede sig fra overvejende gårdmænd og husmænd til håndværkere og håndværksmestre.

I 1922 havde foredragsforeningen en dårlig økonomi og anmodede derfor bestyrelsen om en moderation af lejen af salen. Ingen i bestyrelsen fandt ideen god og forslaget blev derfor enstemmigt afslået. Vi er nu nået til 1924, hvor skytteforeningen igen anmodede om tilladelse til skydning i salen i vinterhalvåret. Tilladelsen blev givet mod en pris på 3 kr. pr. aften á 1 time. Skytteforeningen skulle selv holde rengøringen og desuden reparere væggen bag tribunen og iøvrigt aflevere det hele i god stand.

I 1925 blev købmand Hansen og gårdejer Laurids Madsen indvalgt i bestyrelsen. Samme år den 6. sept. afholdte forsamlingshuset i fællesskab med Ledøje Borger og Grundejerforening en sommerfest med tom-bola m.m.

I nov. var økonomien helt i bund og bestyrelsen foreslog ved generalforsamlingen at sælge huset, men medlemmerne var glade for »huset« og forkastede forslaget. Vi kender ikke afstemningsresultatet så vi ved om det blev forkastet med en stemmesforskel eller om det var samtlige medlemmer der sagde nej. I stedet gav man bestyrelsen bemyndigelse til at optage nye lån til at lægge granitskiffer på taget. Samtidig vedtog man at nedrive retiraderne og flyttede dem ind i stalden. Var det bilen eller cyklen der nu var blevet så almindelig at rejsestalden havde overlevet sig selv?

I maj 1926 indkaldtes der igen til generalforsamling og gårdejer Laurids Madsen blev foreslået at danne et tremandsudvalg, der skulle lave ændringer til vedtægterne. De øvrige to blev maskinbygger C. Pedersen og malermester Nielsen. Kort efter lagde tømmers Madsen en ny tagdækning med nye lægter for 1145 kr.

Udkastet til de ændrede love var færdigt til generalforsamlingen 1927, hvor de blev enstemmigt vedtaget. Der viste sig en ny indtægtskilde for »Huset« idet der fremkom en anmodning om at leje pladsen til gynger og karruseller, hvilket blev bevilget til 5 kr. pr. aften. Samme år anmodede skytteforeningen og grundejerforeningen om at holde en fælles sommerfest men Holger Hansen stemte imod fordi bestyrelsen året før havde en lignende idé, for at betale afdrag på gælden til taget.

Festen blev dog holdt alligevel og i festudvalget sad: N.K. Hansen, P. Pedersen, Th. Nielsen, C. Nielsen, Hans Larsen, Sigurd Pedersen, P. Nielsen, P. Jensen, L. Madsen.

Interessen har givet været stor med de mange der

indgik i festudvalget.

I feb. 1928 vedtog bestyrelsen sammen med hundredemandsforeningen (en velgørenhedsforening) at afholde fastelavnsbal. På samme tid fik bestyrelsen en skrivelse fra politimesteren om at anskaffe en håndsprøjte i tilfælde af brand.

Det blev også vedtaget at bekendtgøre i statstidende at man udvidede aktiekapitalen med 100 aktier á 10 kr. På samme bestyrelsesmøde vedtoges at bygge en fast scene til dilettant o.l., men et forslag om at forsamlingshuset selv stod for dilettant blev forkastet, det måtte en forening tage sig af.

I nov. 1928 ønskede fru Rasmussen at leje en stue til syskole for vinteren. Hun fik tilladelse mod at betale 4 kr. pr. aften á 2 timer.

På generalforsamlingen i 1929 blev forslaget om at bygge en fast scene i den vestlige ende forkastet. Men andre nye teknologiske landvindinger nåede ind i forsamlingshuset. På et bestyrelsesmøde efteråret 29 blev P. Jensen valgt til at forhandle med den selskabelige forening angående deres radiobal. Bestyrelsen ønskede at foreningen selv måtte overtage ansvaret for alle udgifter der måtte indtræffe, måske ser vi her en lille ængstelse for hvilke problemer det nye kunne afstedkomme.

Perioden 1930-54.

Forsamlingshuset var nu en etableret institution i det lokale kulturmiljø. Det var her alle fællesarrangementer foregik, de unge dansede og morede sig til ballerne, og for de voksne var det nok det sociale samvær og fornyelse af venskaber, der stod højt på listen. Udover disse festlige sammenkomster blev forsamlingshuset efterhånden rammen om alt fra barnedåb til begravelser. Også mange former for sport, dans o.l. fik deres udfoldelse i forsamlingshuset.

Aktiviteter i forsamlingshuset.

Salen:

- Foredragsforening
- Kvindeforening
- Bibliotek
- Skolegymnastik
- Ledøje gymnastikforening
- Ledøje vandværk
- Militære gymnastikøvelser
- Ledøje skytteforening
- Dilettant

Dilettant 1933: »Balles filial«.

1. Frits Hermann, lærer og instruktør, 2. Carl Larsen, 3. Hans Pedersen, 4. Otto Johnsen, 5. Erna Nielsen, 6. Børge Jørgensen, 7. ?, 8. Jens Peder Jensen, 9. Jens Werther Jensen, 10. Knud Jørgensen, 11. Gerda Rasmussen, 12. Carl Nielsen, 13. Inge Madsen, 14. Ørgaard, 15. Axel Funk, 16. Adelheid Olsen.

Ledøje Borger og grundejerforening
 Husmandsforening
 Hundredemandsforening
 Syskole
 Den selskabelige forening
 Radiobal
 Generalforsamlinger
 Landboforening

Danseskole
 Folkedans
 Private fester

Pladsen:
 Fester
 Gymnastik
 Gynger og karruseller

Kilde:
 Forhandlingsprotokol 1904-1958.

Fastelavnsryttere på Ledøjegård 1931.

Stående fra v.: Edvard Pedersen, Albert Madsen, Kaj Rem, Ingemann Andersen, Peter Madsen, ?, Carl Larsen, Marie Andersen, O. Riis Nielsen, Gundhild Larsen, ?, Anders Nielsen, gdr. Madsen, Martin Nielsen, gartner Peter Jørgensen.
 Knælende: ?, Axel Funck, Carl Nielsen, Hermann Sørensen, Carl Funk, Eskild Christensen.
 Helt i baggrunden: Proprietær Andersen og frue, samt tre gæster.

De nye love om aktieselskaber.

De mange funktioner i forsamlingshuset gav da også »huset« vokseværk, men der skulle gå mange år før det blev ombygget til det vi kender idag.

I juli 1930 skulle stuerne ovenpå reparereres og ved den lejlighed blev der opsat et talerør fra stue til første sal, således at man ikke behøvede at løbe op og ned ad trapperne hvergang der skulle afgives en besked, altså en slags hustelefon.

Sognerådet ville i 1932 gerne slippe billigere om ved skolegymnastikken og ansøgte om en nedsættelse af lejen. Betalingen blev sat til 75 kr. om året uden at vi kan se om den er nedsat. Året efter blev der holdt en fastelavnsfest sammen med Ledøje hundredemandsförening.

Aktieselskabsloven blev i 1930 lavet om og i 1934 sendte aktieselskabsregistret en klage til bestyrelsen over at flere punkter i de vedtagne love fra 1927 ikke var i overensstemmelse med loven, det drejede sig om §2,

Folkedans i Ledøje forsamlingshus 1946. Bemærk det store billede, hvad blev der af det?

§5, §7, §8.. Om vi skal tillægge det noget er uvis, men fakta er, at L. Madsen der havde ledet udvalget omkring vedtægtsændringerne, udgik af bestyrelsen en måned senere.

Den nye bestyrelse kom til at bestå af gdr. H.P. Skåning, vognmand T. Lassen, forpagter K. Kortsen, maskinpasser N.L. Larsen, grd. Johan Hansen.

Ved samme lejlighed blev dommerfuldmægtig Berg antaget til at ordne sagen med selskabsregistret. Der blev også tid til at spille dilettant under ledelse af Skytte- og gymnastikforeningen.

Nye tider.

Det var kommet på mode at gå til danseundervisning og den lokale danselærerinde lejede salen til danseun-

dervisning 2 gang ugentlig for 3 kr. pr. gang uden lys. Vi må formode at et fast beløb blev betalt ved siden af lejen for elektricitet.

På generalforsamlingen i 1935 sket ingen ændringer udover at lærer Herman blev revisor istedet for fhv. postbud P. Jensen, der var afgået ved døden. Samme år blev stuerne tapetseret og al udvendigt træværk blev malet.

I 1936-37 afskrev man 200 kr. af overskud på inventar og betalte 5 kr. i medlemsbidrag til Borger og grundejerforeningen. Desuden fik samme forening 25 kr. i tilskud til en gadelygte, der skulle opsættes på vejen ved forsamlingshuset.

På grund af loven om aktieselskaber fra 1930 spekulerede bestyrelsen på at ændre forsamlingshuset fra aktieselskab til interessentskab, men Berg der stadig var rådgiver for bestyrelsen tilrådede dem til at vedblive

Dilettant 1943: »En spurv i tranedans«.

Bagest fra v.: Lars Kortsen, 2. Flemming, kommis i brugsen 3. Inga Nielsen, 4. Jens Jensen, 5. Inge Madsen, 6. Einer Niels, 7. Sonia Nielsen, 8. Anton Rasmussen, 9. Robert Skallerup, 10. 11. Astrid Holm, 12. Christian Ørgaard. 13. Marius Andersen.

som aktieselskab, da ændringen ville blive for kostbar.

I 1939 anmodede skytteforeningen om bestyrelsens medvirken ved en fastelavnsmøde, men bestyrelsen afslog. Præsten søgte om nedsat leje ved afholdelse af ungdoms og menighedsmøde i forsamlingshuset og dette imødekom bestyrelsen og tilbød præsten at betale 9 kr. pr. aften uden varme mod de sædvanlige 15 kr., uden varme.

De første planer om en ny tilbygning.

I 1940 blev stuerne malet for 275 kr. og de i 1938 bevilgede nye lysekroner til stuerne var stadig ikke opsat,

og fire smukke loftsbilleder af de fire årstider blev kasket over.

Udefra trængte nyhederne om krigen ind i denne lille verden og et par måneder senere var Danmark besat af tyskerne. Bestyrelsen drøftede brændselssituationen for den kommende vinter og man besluttede at indkøbe briketter og brændsel så længe det var tilladt og når en mangelsituation opstod da at indkøbe tørv i forhold til sidste vinters forbrug. Det er det eneste vidnesbyrd i protokollerne om Anden Verdenskrig.

Der vedtoges ikke at betale udbytte til aktionærerne og samtidigt fremkom et forslag om en ny tilbygning til forsamlingshuset i 1941. Allerede ved næste general-

forsamling forelå der tegninger til en tilbygning med toiletter og en ny stue. Men der skulle igen gå nogle år før forslaget blev realiseret. Ved bestyrelsesmødet 6. maj 1942 anmodede skytteforeningen om at leje salen til folkedans. Det var noget nyt og det er da også naturligt i den forbindelse at spørge om folkedans som bevægelse blev stærkere af den situation, det besatte Danmark var kommet i. Måske ser vi her en protest med besættelsesmagten ved at manifestere – vi er danske, det her er Danmark – gennem folkedragter og folkemusik sammensat til begrebet folkedans.

I 1943 kom gymnastikforeningen også med ønske om at leje salen til folkedans for 3 kr. pr aften. Samme år vedtog man at flytte trappen ud til den østre gavl og lukke trapperummet over balkonen. Ved flytningen af trappen blev der plads til W.C. for både herre og damer. Samtidigt blev gangen lagt til stuen mod syd. Der blev ansøgt om et fornyet kreditforeningslån indtil 2000 kr. og ansøgt om byggelån i Forstædernes Bank. Vandværket skulle også forespørges om levering af vand til toiletterne.

Og samme år ville skytteforeningen gerne leje til diletant og fik tilladelse mod at betale 2 kr pr. prøveaften for en stue og 6 kr for salen.

40-års jubilæumsfest for »huset«.

På generalforsamlingen i feb. 1944 vedtoges at holde 40 års fødselsdagsfest og den 30 sept. var der fælles kaffebord og bal. Ved festen blev udloddet 1000 lodsedler á 50 øre med gevinster for 250 kr. Til underholdning var antaget sangeren Johannes Wahl til en pris af 125 kr. + befordring. Ballerup kromand leverede kaffen til en pris á 2 kr. pr kuvert. Bestyrelsen indbød tidligere formænd med hustruer samt nulevende medlemmer fra den første bestyrelse. Sejberg bragte listen rundt til påtegning af de deltagende gæster.

I 1945 modtog Forsamlingshuset en gave fra den selkabelige forening og bestyrelsen takkede for gaven – et tæppe til scenen. Bestyrelsen havde stadig en ny tilbygning i tankerne, men nu skulle tilbygningen rumme en lejlighed således at der kunne ansættes en fast vært.

I 1946-47 arbejdede bestyrelsen stadigt med den nye tilbygning. Formanden fremlagde nogle skitser og de andre overlod det til ham at søge oplysninger om den nye lov om forsamlingshuse med statslån og tilskud, samt pris på ombygning.

Vognmand Lange Holm søgte i 1947 om at forbyde udlejning af pladsen til gynger og karruseller, hvilket blev imødekommet og herefter blev pladsen kun lejet

ud en gang årligt til gyngerne.

Generalforsamlingen foreslog bestyrelsen at opføre en diletant forestilling, hvilket blev vedtaget. Forestillingen blev fastsat til lørd. 27 marts 18,30 og torsdag d. 27 marts var der generalforsamling. Ved forestillingen var nogle af siddepladserne nummererede og kostede 3 kr., de øvrige til 2 kr. Dertil kom baltegn á 1,50 kr. Ved generalprøven kom børn og ældre gratis ind, de øvrige betalte 1 kr.

Fra luftkastel til byggeplads.

Den 5.7.1947 blev indkaldt til ekstraordinær generalforsamling med dagsorden:

1. Tilbygning og omforandring af Forsamlingshuset.
2. Optagelse af lån.
3. Udvidelse af aktiekapitalen
4. Ændring af vedtægt § 5.
5. Evt.

»Huset« blev vurderet til 67.000 kr. og der kunne lånes 16-18.000 kr. i kreditforening. Endvidere statslån til 60§ af byggeomkostningerne med kommunegaranti anslået til ca. 40.000 kr.. Alt blev godkendt af generalforsamlingen. Samtidigt udvidedes aktiekapitalen med 2.000 kr. Desuden godkendte kommunen det videre arbejde med planerne over forsamlingshuset og lovede en garanti på 24.000 kr.

Sommerfesten blev afholdt 10. aug. med tombola, amerikansk lotteri og ringridning. Den obligatoriske taler var det år fhv. landbrugsskoleforstander Oluf Jensen som talte om eftermiddagen. Det kostede 50 øre i entre til festpladsen, 1,50 kr til diletant og 1,50 kr til baltegn.

I sept. festede forsamlingshuset igen. Var det en eftervirkning af de fem mørke år. Denne gang var det høstfest med fælles kaffebord og bal. Senere på året forelå det første tilbud på ombygningen fra håndværkerne:

Murermester Johannes Andersen, Ballerup	Kr. 23.200
Murermester Carl Sørensen, Ledøje	Kr. 22.236
Tømmermester Meyer, Ballerup	Kr. 12.435
Tømmermester Chr. Madsen, Ledøje	Kr. 14.962
Blikkenslagermester	
Jens Pedersen, Ballerup	Kr. 3.180
Installatør L.J. Mouritsen, Ballerup	Kr. 1.450

Bestyrelsen levede op til sit ansvar og antog de billigste tilbud uden at skele til lokale hensyn. Håndværkermestrene som blev godkendt var: Murermester Carl Sørensen Ledøje, tømmermester Meyer Ballerup, blik-

Fredsfesten, pinsen 1945 i Ledøje Forsamlingshus:

Fra v. bagest: 1. Aage Larsen, 2. Daniel Jørgensen, 3. Aage Krøyer, 4. Fru Gertner larsen, 5. Rasmussen, klokker, 6. Rowena, Christianse, 7. Fru Thielemann, 8. Kaj Grønborg, 9. Hans Jensen, 10. Thyra Larsen, 11. Fru Henriksen, 12. Fru Jacobsen, 13. 14. Otto Nielsen, vogmand, 15. Einer Nielsen, 16. Dagny Skallerup, 17. Gudrun Bisp. 18. Niels hede, 19. Poula pedersen, 20., 21., 22. Thorstein Bjørnsson, 23. Aage Olsen, 24. Edla Nikolaisen, lærerinde.

kenslagermester Jens D. Pedersen og installatør L.F. Mouritsen begge Ballerup.

I 1948 gjorde man klar til dilettant igen og Hans Pedersen blev bedt om at iscenesætte et stykke. Den 2. okt. holdtes høstgilde og til underholdning var antaget skuespiller G. Bigum og frk. Inger Tonte, Dyling fra Roskilde spillede til ballet og billetterne kostede 5 kr.

Ved næste bestyrelsesmøde vedtog man at opføre

»Genboerne« med lærer Støy fra Hove som instruktør. Endvidere skulle der være andespil lørd. d. 18 dec. med ænder og gæs m.m. og efter spillet bal med Dyling. Prisen var 5 kr. for en gennem gående plade, 60 øre for en enkel og 2 kr. for baltegn. Det blev også besluttet at fjerne møddingen ved rejsestalden og da der forelå en materiale bevilling på tilbygningen til »Huset« uden scenetilbygning, blev der sendt en ansøgning om scenetil-

bygning til boligministeren.

I 1949 blev byggesagen igen behandlet. Der forelå en ny tegning med mindre forandringer men mest skuffende var nok at statslånet blev nægtet. Mens sagen igen blev lagt på hylden holdt man andespil og bal som ligeledes afholdtes i 1950.

Udvidelse af forsamlingshuset.

Endelig i 1951 vedtog bestyrelsen at gå igang med arbejdet, der skulle søges om spiritusbevilling og bestyrelsen ønskede at ansætte Otto Nielsen som bestyrer. I fællesskab udarbejdede bestyrelsen og den nye bestyrer en prisliste over udskænkningen i »HUSET«:

Øl bayersk	kr. 1,12
Snaps	kr. 1,10
Sodavand skattefri	kr. 0,55
Smørrebrød	kr. 0,80-1,00
Kaffe m. 2 brød	kr. 1,25
Vermouth	kr. 1,25
Likør	kr. 1,25
Cloc	kr. 1,50
Cacao likør	kr. 1,35
Solbærrom	kr. 1,35
Kirsebærvin	kr. 1,25
2 stk pølse m/ brød	kr. 1,05

af disse priser skal forsamlingshuset have 5%.

Ved høstfesten d. 16 sept. det år havde man fælles

Ledøje Skytte og Gymnastikforening.

Ledøje Forsamlingshus: Bendixens dansehold 1961.

kaffebord, foredrag, pakkefest og bal. Underholdning og kaffe kostede 3 kr. og baltegn 2 kr. Marius Andersen gik det år rundt med listen til på tegningen og som postbud havde han en god anledning til at besøge mange af byens borgere.

Samtlige udgifter og indtægter blev delt ligeligt mellem foreningerne. Der forelå også en kommunegaranti for byggelån på 56.000 kr. i Forstædernes Bank.

Som sædvanligt holdt man andespil før jul og diletantforestillingen 1. feb. 1952 var »Eventyr på Fodrejse«.

Allerede i 1952 forhøjede man spirituspriserne:

Øl	kr. 1,27
Solbærrøm	kr. 1,45
Snaps	kr. 1,27
Kirsebærvin	kr. 1,35
Likør	kr. 1,00
Røm	kr. 1,60

Cognac	kr. 2,00
Porter, guld	kr. 1,75
brun og hvid herring	kr. 1,60

Samtidigt blev det fremover nægtet skytteforeningen at holde skydøvelser i salen.

Indvielse af den nye tilbygning.

Efter mange års drøftelse og planlægning kunne der endelig holdes indvielsesfest af den nye tilbygning søndag d. 1. marts 1953 med fælles kaffebord og underholdning for det sædvanlige beløb kr. 5,00 og baltegn kr. 2.00.

Festen åbnedes af formanden muremester Carl Sørensen og der indledtes med fællessang: »I Dan-

mark er jeg født«.

Der var flere taler og de bringes her for at give et indblik i de tanker og holdninger, der lå i tiden kort efter krigen.

Pastor N. Gothschalk Hansen: »Vi glæder os her i Landet over den Konge vi har saa fri og folkelig. Der har ikke under de nu standende Grundlovsdebatter, været nogen røster om Kongemagtens afskaffelse. Der er fem Konger, der altid vil huskes nemlig – Spar, Hjerter, Ruder, Klør og saa Kong Frederik. Præsten sluttede med et leve Kongen og hvorefter fulgte »Kong Kristian stod ved højen Mast«.

Cand.phil. H. Stj. Nikolaisen: Talte ud fra »I Danmark er jeg født«, Landet hvor vi som frie Borgere har Lov at tale frit. Denne Frihedsberøvelse som vi mærkede under den tyske besættelse. Jeg haaber at det danske Folk vil staa sammen og værne det Klenodie som Frihed er og vort gamle Korsbanner altid maa vaje over et virksomt og frit dansk Folk. Danmark leve. Sang: »Der er et yndigt Land«.

Murermester Carl Sørensen: Takkede alle der havde gjort Arbejde under byggetiden. Han nævnte første gang der var tale om Omforandring i 1928 saa det kunde fejre 25 aar i dette aar. Den egentlige Bestemmelse om at bygge kom i 1945. Han gav derefter en Del tal fra hele Byggesagen og sluttede med ønsket om Husets bestaaende i kommende Tider«.

Propr. S.K. Kierkegaard: Ønskede Tillykke og haabede »at Huset maa faa det Gavn som vi alle haabede«. Han overrakte derefter Billeder af Kongen og Dronningen til ophængning i Salen.

Gårdejer Laurits Madsen: Nævnte de Forhold, hvorunder Borgere i Ledøje samledes før Forsamlingshusets tid, de var meget beskedne. Tanken om et Forsamlingshus opstod ved Aarhundredeskiftet. Der blev dengang laant 3500 kr. i Kreditforening og udstedt aktier for 4080 kr. Laurits Madsen omtalte en Episode han havde, som formand for Foreningsforeningen med daværende historiefortæller Maglekilde-Pedersen som først forlangte 100 kr. for at optræde, men gik ned til 40 kr. Laurits Madsen henstillede til Ungdommen at være med ved aktietegningen, naar de ret snart blev udbudt.

Pens. lærer A. V. Hermann: Mindedes særlig to mænd, der gjorde et stort Arbejde ved Aktietegningen ved Starten, de forlængst afdøde gdr. H.C. Hansen og Slagter Schultz.

Købmand Klinke: Byens borger er Forsamlingshusets bestyrelse Tak skyldig for dette nye og smukke Hus. Et leve for Bestyrelsen.

Gartner J.C. Svendsen: Det var med Betænkeligheder jeg indvilligede i at tale for Damerne, men jeg vil bringe os Mænds Tak til Kvinderne for det Fristed de

giver i vore Hjem som et godt Sted at være naar Dagens Gerning er til Ende. Den Ungdom som nu vokser op, er deres Livsvirke og at det er en dygtig Ungdom, der nu vokser op. Et leve for vore gode og dygtige Kvinder. Sang: Ej spørges Kvinden i gylden Palads.

Efter festen begyndte hverdagen igen. Der blev fastsat ny udlejningspriser for »HUSET« og de blev:

Salen	Kr. 35,00
Scenen	Kr. 15,00
Den grønne stue uden varme	kr. 15,00
Den grønne stue med varme	kr. 20,00
Den gule stue med varme	kr. 10,00
Den røde stue med varme	kr. 7,00
Køkkenet	kr. 5,00
Kælder og køkken	kr. 5,00
Hele huset, uden varme	kr. 80,00

Sommeren 1953 fremlagdes et byggeregnskab som på seks år var blevet betydelig dyrere end de første afgivne tilbud:

1. Murermester Carl Sørensen	kr. 30.247,30
2. Tømmermester A. Greve	kr. 28.782,97
3. Installatør Mouritsen	kr. 2.050,00
4. Malermester Robert Skallerup	kr. 4.385,85
5. Blikkenslager E. Buusgård	kr. 4.437,00
6. Smedemester F. Pedersen m.fl.	kr. 3.159,20
7. 110 stole m.m.	kr. 822,00
Ialt	kr. 73.884,24

Bestyrelsen som bestod af Fabrikant Lautitsen, Carl Sørensen, Hans Pedersen, Albert Madsen, N.C. Larsen og Poul Kortsen vedtog at sætte huslejen af den nye lejlighed til 80 kr. pr. måned. Ved brug af salen til bordtennis, folkedans, sangøvelser o.l. til 15 kr. pr. aften.

Stillingen som bestyrer af forsamlingshuset skulle også besættes og der indkom 14 ansøgninger om pladsen som bestyrer. Af de 14 ansøgere valgte man Mejerist Viggo Jensen, Ishøj. Hvordan det gik med Otto Nielsen som Bestyrelsen ansatte 3 år tidligere ved vi ikke, han stod for indvielsesfesten, men mere vides ikke.

Endelig kom 50-året for forsamlingshusets oprettelse. I feb. 1954 spillede dilettantforestillingen »Ambrosius« og man vedtog at holde 50-års jubilæet lørd. den 2.10.1954. Billetpriiser blev sat til 7,50 for kaffebord og underholdning.

Udlejning og udgifter i forsamlingshuset.

Fra begyndelsen var det meningen at »huset« skulle hvile i sig selv, og hvis det gav overskud ja så var det bare lykken. Udlejningen af huset skulle betale for de

Befrielsesfest i 1945.

1. Holger Nikolaisen, 2. Viola Nielsen, 3. ?, Annie Lindgreen, 5. Vibeke Else hansen, 6. ?, 7. ?, 8. Tove Henriksen.

lån der stod i huset og driftomkostninger og vedligeholdelse. Ved et overskud udtrak man f.eks. 4 aktier og aktierne pålydende beløb blev udbetalt til ejerne.

Ved det første bestyrelsesmøde 10. nov. 1904 vedtoges at overlade husmand Hans Pedersen beværetningen i huset for 10 kr. Hans Pedersen fik også overladt rengøringen af stedet.

Da rejsestalden var bygget færdigt i 1908 tilbød Hans Pedersen at overtage forpagtningen af stalden for 25 kr. årligt. Bestyrelsen havde ikke fået andre tilbud og Hans Pedersen fik dermed forpagtningen. Men allerede året efter måtte han afgive den, da murermester J. Stauning

tilbød 35 kr. årligt i forpagtning. I stedet fik Hans Pedersen rengøringen af pladsen for hvilken han modtog 15 kr. samt 8 kr. for rengøring af retraderne.

I 1913 opstillede man en oversigt over et tilbud på rengøring:

Stuerne med varme og lys	kr. 0,75
med lys uden varme	kr. 0,35
Salen med lys og varme	kr. 1,00
Salen med lys uden varme	Kr. 0,50
Køkkenet og balkon	kr. 0,55
Pudsning af kakkelovn	kr. 0,35

Pudsning af komfur kr. 0,35

Denne pris havde Stauning givet og hans kone Johanne fik arbejdet. Men Stauning ønskede mere, han tilbød:

Renholdelse af pladsen kr. 12,00
Spækning og kalkning af stalden kr. 3,00
og fopagtning af stalden kr. 10,00

for foråret 1913.

I 1915 gik rengøringen på andre hænder til en lidt højere pris. Samme år fik vi en samlet opstilling på udlejning af huset.

1 stue med lys og varme kr. 3,00
1 stue uden lys og varme kr. 2,00
2 stuer med varme og lys kr. 5,00
Køkken kr. 3,00
Salen kr. 5,00
Hele huset kr. 25,00

Igen i 1916 afgav Stauning det billigste tilbud på rengøringen og fik det tilbage. Der har åbenbart været stor konkurrence om at erhverve dette ekstra arbejde.

Aktieudtrækning.

I 1925 havde »huset« 27 stole og 23 bænke, samt 10 borde. Og udlejningen af huset var steget:

Hele huset kr. 38,00
Salen med varme kr. 15,00
Salen uden varme kr. 12,00
1 stue med varme kr. 8,00
1 stue uden varme kr. 6,50
1 stue uden lys og varme kr. 5,00
1 stort bord kr. 0,40
1 lille bord kr. 0,25
1 lang bænk kr. 0,25
1 kort bænk kr. 0,25
1 stol kr. 0,15

udlejning af pladsen til gynger og karruseller kostede 3 kr. pr. aften.

Samme år nedskrev formanden en opgørelse over husets kapital:

Bankbog Privatbank kr. 322,53
Sparekassebog i Bondestanden kr. 18,95
Kontant kr. 58,70
ialt kr. 400,18

I 1926 blev udtrukket 4 af rejsestaldens aktier:

1. Carl Rasmussen, Pederstrup nr. 93 af 5,00 kr.
2. H.C. Hansen, Ledøje nr. 45 af 5,00 kr.
3. J.P. Larsen, Sengeløse nr. 3 af 5,00 kr.
4. Jens Chr. Jensen, Ganløse nr. 43 af 5,00 kr.

I 1930 blev igen udtrukket aktier i rejsestalden og de fire nr. var:

1. og 2. gdr. Laurits Madsen, Ledøje
34. M.P. Tønnesen, Taastrup
85. gdr. A.C. Pedersen, Hove.

I den forbindelse er det interessant at se en del af aktionærerne boede udenfor Ledøje. I 1933 udtrak man hele 11 aktier:

24. gdr. Johan Funch, Ledøje
30. Jørgen Nielsen, Ledøje
33. ungkarl Jørgen Rasmussen, Ballerup
39. mølleejer J.G. Hansen, Ledøje
57. gdr. A. pedersen, Smørum
71. gdr. P. Rasmussen, Skebjerggård, Smørum
78. gdr. Hans Pedersen, Smørumovre
91. og 92. Hans P. Pedersen, Sengeløse
95. rentier Jens P. Jensen, Ballerup
96. gdr. H. Baunehøj, Ballerup

Der var endda også økonomi det år til at købe 50 par kopper, 4 kander og skåle samt 50 teskeer.

Ved næste bestyrelsesmøde valgtes Chr. Jørgensen til at ordne og udleje porcelænet til en pris af 5 øre pr. kop med tilbehør og 10 øre pr. kop med tilbehør ud af huset.

I feb. 1934 blev de ansvarlige poster fordelt således:

Formand gdr. H.P. Skåning
udlejning af huset vognmand T. Lassen
opsyn med inventar og bygning forpagter K. Kortsen
udlejning af møbler maskinpasser N.L. Larsen.
udlejning af porcelæn gdr. Johan Hansen.

I 1953 vedtog man ikke at udbetale udbytte til aktionærerne.

Det er tydeligt at bestyrelsen ønskede en god organisation at arbejde med og den tilsyneladende fred og ro, der præger ledelsen af forsamlingshuset i hele perioden, hvilede åbenbart på fornuft og besindighed.

Afslutning.

Det er stadig aktuelt med fælles aktivitet i et landsbysamfund og behovet for kulturelle aktiviteter i nære samlingssteder ses af de mange beboerhuse eller fælleshuse som i de sidste 20 år er blevet oprettet over hele landet. Men de gamle historiske forsamlingshuse har store problemer i disse år. Det er dyrt at indføre og vedligeholde de krav et moderne samfund kræver idag og har man bestyrer på forsamlingshuset, er det faktisk uoverkommeligt at holde »huset« i landsbyens private regi.

Det har mange kommuner indset og i 1970-erne blev foretaget en undersøgelse af 219 kommuners støtteforanstaltninger til forsamlingshuse:

Antal kommuner med udelukkende kommunalt ejede huse 3,2%

Antal kommuner, der har ydet tilskud til et eller flere forsamlingshuse i form af engangsydelse til om og

nybygninger, inventaranskaffelser m.v. 32%

Antal kommuner, der har ydet tilskud til et eller flere forsamlingshuse i form af driftstilskud 19,6%

Antal kommuner, der har ydet tilskud i form af både investeringstilskud og driftstilskud 15,1%

Antal kommuner der positivt har oplyst at de ikke p.t. yder nogen form for økonomisk støtte 22,8%

Uoplyst 7,3%

Undersøgelsen er fra 1970-erne, men med den øgede interesse for landsbyernes kultur og historie, er det sandsynligt at flere kommuner har indset, at forsamlingshuset er et unikt dansk symbol for oplysende og kulturelle værdier i sognet.

Margretha Balle Petersen skriver: »Den bølge af uafhængighed og frihedstrang som forsamlingshusene blev rejst på, har forsat betydning og aktualitet«.

Barndommens lyksagligheder

af Torben Mygdal-Meyer.

En landsby i Nordøstsjælland. Et af de steder hvor man læser »Amtsavisen«. Tre landeveje mødes midt i den. Poulines ishuse ligger på hjørnet. Lidt længere henne købmanden. Seks gårde som en ring uden om alle husene med landarbejdere og aftægtsfolk. En konsulent, smeden og maskinstationen ude på overdrevet. En masse unger og som smørhullet, gadekæret.

Det er gammel bebyggelse i frodigt land. Folkene er

Købmanden og Poulines hus i Hove 1939.

stiltfærdige og selvbevidste. Mange forandringer er der ikke. Et par nye huse hist og her. En lade der er forsvundet. Henne hos smeden er det gamle »Castro«-skilt skiftet ud med en kunststofrædsel fyldt med neon. Poulina er der ikke mere og ishuset er lukket. Vejen er blevet bredere, og der er ikke så mange huller i asfalten mere. En fjernsynsantenne eller to er der jo også kommet, og oppe hos den »nye mand« er den gamle Fergusontraktor blevet skiftet ud med en smart knaldrød Ursus. Lidt mere stille er her. De fleste arbejder i byen, så her sker kun noget om morgenen og aftenen.

Dengang var det meget sjovere, for da havde næsten alle gårdmændene grusgrave, og der var en mægtig kørsel med lastvogne. Når vi lå i grøften og skrev bilnumre i små hæfter, vi fik hos købmanden, der hed frk. Hansen, for en 10 øre, var det ikke ret tit, at nummerpladerne var sorte, de var støvede af grus. Det gjorde nu heller ikke noget for grusvognene var mere spændende, og så lugtede de så dejligt. Åh, hvor ville man gerne op bag rattet og være voksen og se alvorlig ud med rigtigt opsmøgede ærmer og håndbajere og smøger sammen med andre mænd. Så kunne man lugte godt og stærkt fra skjorten af arbejdet.

Når de standsede henne ved købmanden i en sky af hvidt solsvedent støv, og vi var i nærheden, satte vi os altid på stenene ved hækken. Vi blandede og aldrig, men sad bare og lyttede. Vi vidste helt instinktivt, at vi skulle holde mund ved de møder. Om aftenen ved gadekæret var det noget helt andet. Da var det fyraftenstid, og så var alle sammen.

Selvfølgelig regnede det om sommeren i ens barndom. Med lyn og hagl. Men hvad betød det for et amfibie på 10 år iført gummisko, et par lasede, korte bukser og en ternet skjorte, der manglede næsten alle knapperne plus en hud, der var næsten sort af sol og markstøv. Man skvattede jo alligevel i åen eller gadekæret engang imellem, så om vandet kom fra oven eller nedenunder.....

Bare der ikke var sæbe i nærheden, var vand godt nok, og forresten savnede vi aldrig strand. Fik vi det for varmt, var der altid en mergelgrav i nabolaget, og sådan nogle landkaniner som os var helt klar over, hvor det kolde lag begyndte. Af med klunset, en dukkert i overfladevandet, og så op igen.

I foråret havde man i fællesskab rensset gadekæret og sat en fin stensætning omkring. Møg og halvråddent siv var fjernet og det gamle vandhul lignede en rigtig lille sø.

Tømmerflåde.

Hvem der fandt på det, kan jeg ikke huske, men en formiddag blev vi drenge enige om, at en tømmerflåde var, hvad vi manglede. Ingen af os havde prøvet sådan noget før, så vi sendte Jens ind at spørge sin far. Han var en praktisk mand, og så var det forresten lige midt i hans middagslur. Jens blev smidt ud i en fart, men han nåede da at fatte ordene »maskinstationen« og »olietromler«.

Maskinstationen lå lidt uden for byen, og manden, der havde den, var flink, så vi travede derud. Vi vidste godt, at der bag hans lade var en mægtig stak tomme tromler, der bare lå og rustede. Kunne vi få to af dem, var

det sagen, så vi opførte os pænt og fik vores tromler. Vi skiftedes til at rulle dem ned til gadekæret, og jo nærmere vi kom, jo større blev flåden. En panserkrydser, et slagskib. Jamen, vi kunne det hele.

Resten af dagen gik med at save og banke. Da vi gik hjem til aftensmaden lå verdens flotteste tømmerflåde og vuggede i vores eget lille private atlantehav.

En cykel.

En cykel var ikke noget vi fik. Det var noget man fandt. Hvis man var heldig. Egentlig havde vi heller ikke brug for sådan nogle, for selv en meget lille unge var i stand til både at se og at stavre fra den ene ende af byen til den anden. Og der hvor vi for det meste færdedes, på markvej og skel, var det nu nemmest at gå eller køre traktor. Cykler var en sjældenhed og min ikke mindst. Det var en ældgammel damecykel, jeg fandt i en af grusgrave. Den manglede næsten alt. Ingen dæk. Intet sadelbetræk. Klokke og lås var væk. Kæden var knækket og baghjulsnævnet forsvundet.

Hjemme i morfars værksted »lånte« jeg en stump træ og et par søm. Træstaven fungerede næsten som nav, og sømmene holdt den på plads. Målene passede ikke ret godt, så hjulet slingrede faretruende, men det hang sammen skidt. Kæden samlede jeg med et stykke ståltråd, og så var den orden.

Nu var det bare om at komme ned til gadekæret og vise de andre raceren. Det var tidligt på aftenen og stadig lyst, så vores eget lille molegadekærsvæs var i fuld gang.

Midtvejs slog vejen et sving, så jeg ikke kunne se, men godt høre, at de var der. Mig op på dyret og ned ad bakken med fart på, så ville jeg komme strygende i fin stil. Herligt.

Fælgene lavede en skøn larm og kæden knirkede og knagede. Lige pludselig ville ståltråden altså ikke mere. Den knækkede. Ungen tabte fatningen, og rytter med hest masede ned i grøften lige der, hvor der var aller mest ukrudt. Et hyl og et rabalder. De andre havde jo hørt rumleriet og hylet og kom omgående galoperende. Møgcykel.

Den havde kørt sin absolut sidste tur. De andres cykler led af samme mangler, så ret hurtigt skippede vi de umulige staldyr og etablerede os i stedet som entreprenører og bygherrer til lands og i luften. Visioner og planer havde vi masser af. Begyndelsen var på morfars kartoffelmark. Den lå brak det år og blev ikke brugt til noget. Det lurede vi jo lidt på, og efter en kort rådslagning i øverste krigsråd blev jeg sendt ind at spørge om Comanchestammen for sommeren måtte bruge Store

Hvide Fars land i syd. Højtideligt blev grænserne trukket, og vi flyttede ind i vores hjørne.

Med en pind og efter megen spektakel fik vi vores huleby ridset op, og skovle og spader blev lånt rundt omkring. Og så blev der gravet. Lang tid gik der ikke, før vi begyndte at overgå hinanden i de rene kunsthæder. Trappetrin, bænkeforhøjninger og indskudte hyl-der var det mindste, man kunne nøjes med. Tagmateriale var ikke noget problem. Der lå altid gamle lægter og halvrustne stumper tagblikplader og flød omkring lader og udhuse. det var bare at samle det sammen, vi skulle bruge, helst uden ejerne så det.

Det var altfor besværligt at rende rundt at spørge, for vi havde travlt. Sådan nogle ulveunger som os udviklede måske derfor fremragende evner til at suse rundt og gøre os næsten usynlige. Forresten vældige praktiske egenskaber at have når man var småsulten. Vi vidste nøjagtigt, hvor de bedste grøntsager og frugter groede. De fritgående høns lagde æg til os de mærkeligste steder. Især gulerødderne var vi storforbrugere af. Toppe- ne brugte vi til skalpe og en anstændig indianer havde altså mange skalpe i sit bælte.

Festlig ufred.

Vores huleby blev hurtigt færdig, og vi levede nu i en periode af festlig ufred med gevaldige slag bølgende hen over vores land. Et par af pigerne fik allernådigst lov til at deltage i erkendelse af, at vor høje høvding burde giftes. Dagene gik, og måske blev det for ensformigt at lege det samme. Det var i al fald for varmt at være nede i hulerne. Ingen gad sidde der i halvmørket og svede. Så da alle ritualerne var kørt igennem adskillige gang, begyndte vi at se op. Op i træerne. Overalt i hele byen var der mange vældige store gamle træer, og da det sidste og afgørende slag var overstået, kastede vi hulerne til igen, talte brædderne op og begyndte at klatre op i træerne.

Det første anlæg vi lavede var primitivt, men praktisk. Over for Poulines ishus stod et mannatræ, hvis grene strakte sig ud over vejen. Så kunne vi sidde og se på bilerne, og når vi havde mønt drøne over og købe isbåde. Isbåde var noget helt nyt, og de var smadder gode. De hed nu Najabåde og havde et fint billede af en eskimopige på papiet. Rigtig flødeis med chokolade overtræk og masser af syltetøj i bunden.

Udsigtshulen havde vi ikke så længe. Konsulenten, der boede lige bagved, blev lidt sur over al det halm, der drysede ned i hans have, så i al fordragelighed blev vi enige om at nedlægge bebyggelsen. Vi følte os jo også efterhånden som erfarne folk og ment nok, at tiden var

inde til noget større og bedre.

Ind imellem var der andre ting, som kaldte på vores interesse. Græskarrerne var blevet modne. En tom Ota solgryn æske, en pind og en kniv til at forme græskarret med, og vi havde lynhurtigt en flåde af stolte skibe som salig Onassis ikke kunne finde bedre. Tilsidst var de voksne så trætte af vores plyndringstogter, at den lokale tømrer ofrede sig og lavede både af fine tykke planker. Freden var genoprettet og alle var glade.

Morfars hønsehus.

Morfar havde et rigtigt muret udhus. Vi kaldte det hønsehuset, men det var nu kun i den ene side, der var afskærmet til disse velsmagende fjerkræ. Resten var til redskaber, foder, blomsterløg og andre ting. Taget var fladt, der var to vinduer og en dør i midten. For os den perfekte virkeliggørelse af et præriefort. Det må have været nogle ualmindelig robuste høns, for de smagte skam dejligt, og de lagde også trofast æg hver dag, selv om vores vilde angreb på fortet sikkert forstyrrede dem ret kraftigt.

Her var det tapre kavalerister, der forsvarede sig mod de vilde rødhuder. Vi trampede rundt på bliktaget. Skød på hinanden. Sneg os gennem hønsegården mellem forskrækkede fugle, indtil et lyst hoved foreslog, at vi skulle lukke dem inde. Fint, for så havde vi samtidigt et passende antal fanger, der skulle bevogtes.

Engang imellem brød freden ud, og vi skiftede over til mere jordnære sysler. Fortet lå dejligt frit med en god plads foran. Der havde vi vores egen lille gård med køer og grise, stalde, møddinger og alt det andet. Dyrene lavede vi af lange kæppe og fantasien klarede resten. Sådan en gård kunne man godt bruge en hel dag på. Der var jo mange gøremål, og det hele skulle passes.

Sommeren gik på hæld.

Højsommeren gik på hæld. Der var snart ikke den ting, vi ikke havde lavet. Alle muligheder var efterhånden prøvet igennem, og vi forenkledede vores dage. Vi var så fyldt til randen af oplevelser og vilde lege, at vi nu blot søgte ud over markerne og strejfedede omkring. Fortæringerne sørgede vi selv for. En havde organiseret en gammel bulet stegepande, en anden tændstikker, og vi tog allesammen noget brød, lidt margarine i en lille bøtte og en flaske vand med.

Man slugte lige morgenmaden og så ned til gadekæret og møde de andre. De voksne i den landsby var kloge. Alle vidste naturligvis, at livet i naturen, selv den fre-

delige danske, ikke var helt ufarlig, men spærre ungerne inde i en løbegård kunne man jo ikke. Kun håbe at alt gik godt, og det gjorde det jo. Vi kom altid hjem allesammen. Skrammede og bulede, men vi kom hjem.

Skoletiden nærmede sig, og den dag, man skulle med bussen ind til hovedstaden, var ikke morsom. man skulle være sammen med voksne, der stillede helt andre krav, som man syntes var temmelig ligegyldige. Livet med de andre drenge, ens jævnbyrdige, var det rigtige liv.

Men sådan er der jo så meget.

Den nordiske nytteplante Kvan (*Angelica Archangelica*).

af Fredrik Duvald, Hove.

Kvan anses for Nordens ældste dyrkede nytteplante og den kan spores helt tilbage til vikingetiden. Den vokser vild flere steder i Skandinavien også i vor kommune.

Kvan bliver 1-2 m høj. Den har rødlig stængel. Bladene er ægformede, groft takkede, og bladskeuderne er opblæste. Blomsterne er bleggrønne og samlet i store skærme.

Angelica er det latinske navn for engel, og i mange skrifter er kvan omtalt som engelurt, fordi man troede at dens undergørende virkning var åbenbaret de fremmede munke af engle.

Kun få nytteplanter stammer fra det høje nord. Vi kender Kvan fra de islandske sagaer og de norske love, hvor af det fremgår at man begyndte dyrkning af Kvan i Kvanhaver eller Kvangårde.

Fra Norge eksporteredes Kvan til Sydeuropa, indtil de selv lærte at dyrke Kvan i det tyske og franske højland. Det blev en meget skattet plante til anvendelse i madlavningen og til medicinsk anvendelse, samt som smagsstof ved tilsætning til snaps og likører, specielt i Benediktinerlikør og den franske absint.

Henrik Harpestreng (ca. år 1200), kannik i Roskilde, skrev i sin urtebog: »Hvor Kvan kan nævnes som have en beskyttende virkning mod pestilens der kommer«.

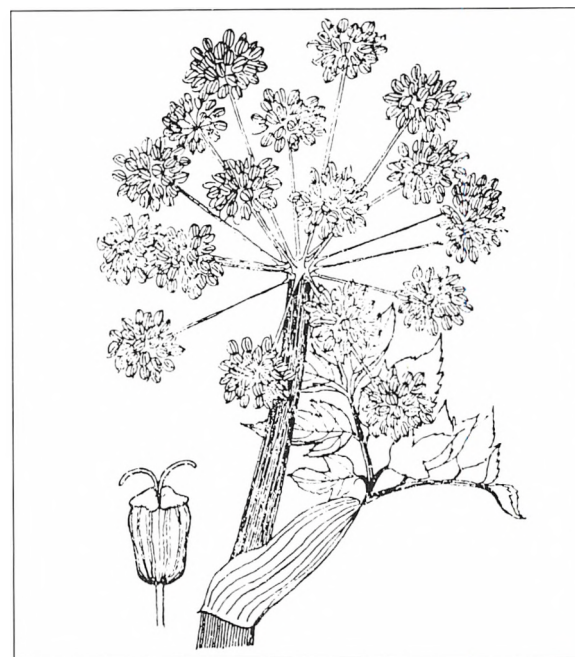
Byer som Vanløse ved København og Kvanløse ved Holbæk menes at have navne efter græsgange med Kvan.

Kvans udbredelse i norden.

Med den norske udvandring af høvdinger til Færøerne, Island og Grønland er Kvan blevet spredt til øerne, hvor den er blevet et yndet tilskud til kosten efter en lang vinter, hvor kosten næsten udelukkende bestod af tørret eller saltet kød.

Botanikeren M.P. Torsild har udgivet en skildring af vegetationen på Diskø 1902 og meddeler her, at Kvandalen bag Usaragsygsuk i ualmindelige tider har været kendt af grønlænderne, som valfarte dertil langvejs fra, for at samle Kvans unge, saftige stængler, der skrælles og nydes rå.

Kvan blev opfattet som en speciel islandsk plante. I Simon Paulli's Flora Danica 1648 er de nordiske lande kendetegnet ved hver sin planteart. På Island hedder planten *Angelica Islandica* (Kvan). Islændingene

Kryddgården av Ingeborg Lindegård: Kvan.

skrællede stænglerne og nød dem rå eller tilberedt med fløde – en herlig ret – på den tid, hvor hverken stikkelsbær eller rabarbergrød var kendt. Roden tjente både som nærings og lægemiddel. Saften af Kvanrod tilsat enebærbrændevin blev omtalt som en djævelsk drik. Vi kender også fra sagaerne hvorledes fredløse, således den berømte Bjerg-Eyvind, gennem lange tider fristede livet ved de vilde Kvaners hjælp.

I Finland spises stadig Kvan, dels rå, dels tilberedt med renmælk, som en slags grød.

Kvans betydning i Danmark har været mindre end hos vore nordlige naboer. Årsagen kan føres tilbage til biskop Absalon, der studerede ca. 1150-55 i Paris og der lærte Abbed Wilhelm at kende. Absalon overtalte ham til at komme til Danmark for at lære danskerne at dyrke grønsager.

Den 15. aug. 1162 nåede Abbed Wilhelm danernes hovedø, Sjælland. Han blev modtaget i Ringsted af øens højeste verdslige og gejstlige myndigheder, Kong Valdemar og biskop Absalon. Efter et kort møde gik turen til Eskildsø, en holm i Roskilde fjord.

Det blev grundlaget for dansk grønsagsdyrkning. Abbed Wilhelm virkede i ca. 40 år i Danmark og hans inspiration til grønsagsproduktionen fik en mere sydlandske påvirkning end i de andre nordiske lande.

Rytterkærprojektet 1989-90.

»Undersøgelse af en vikingetidsgravplads på Kirkevangen i Smørum«

Af Jens Henrik Jønsson

I efteråret 1989 blev der foretaget en arkæologisk prøveundersøgelse af et 4 ha stort areal på begge sider af Råbrovej mellem Smørumnedre og Lille Smørum. Undersøgelsen var foranlediget af planer om boligbyggeri, og havde til formål at belyse omfanget og arten af forhistoriske bebyggelsesspor på stedet. At der måtte skjule sig fortidsminder på bakkedraget oven for de gamle landsbyer Smørumovre og Smørumnedre, var på forhånd så godt som givet.

Det var med forventning om, at der hurtigt ville fremkomme spor efter huse fra bronzealderen og jernalderen, at gravmaskinen en tidlig morgen i oktober blev sat til at fjerne mulden i lange snorlige baner hen over den græs-dækkede bakke. Forventningerne blev snart indfriet. Cirka 100 m. syd for rækken af højspændingsmaster og på begge sider af Råbrovej dukkede mørke aftegninger af kulturjord op i den renskrabede leroverflade. Der var tale om spor efter dybe, smalle nedgravninger til tagbærende stolper i oldtidshuse, og mere omfangsrige nedgravninger, gruber, opstået ved lertagning til husenes klinede vægge.

Nogle få skår fra knuste lerkar, der som affald var havnet i gruberne, peger på en datering af fundet til ældre jernalder. Råbrovej er desværre anlagt tværs gennem den lille bebyggelse, og har ødelagt de væsentligste dele af denne.

Men bakkedraget rummede flere og nok så spændende hemmeligheder. Lidt højere oppe ad bakken, i det sydvestlige hjørne af matr. 23b af Smørumnedre by og tæt op mod skeldiget til Smørumovre, afdækkedes i søgegrøfterne pludselig grave. Efter yderligere nogle timers arbejde med gravmaskinen stod det klart, at der var tale om en større gravplads fra oldtiden. Det nu stærkt opstemte hold af arkæologer trak sig for en kort tid tilbage for at planlægge en større undersøgelse på fundstedet (1).

Den egentlige undersøgelse af gravpladsen påbegyndtes i slutningen af oktober 1989, og kom til at strække sig over tre måneder frem til slutningen af januar 1990 (2). I disse tre måneder hagede graveholdet sig fast i den snart opblødte, snart tilsneede og dybfrosne, men altid forblæste bakke. Inden for det aktuelle udgravningsfelt på matr. 23 b lykkedes det at afgrænse gravpladsen mod nord og mod øst. Til dette formål afgrænsedes muldlaget over et mere end 4.000 m² stort

areal. I alt fremkom der herved ca. 70 grave og knap 100 andre anlæg, som alle undersøgtes.

Gravpladsen og gravformerne.

Gravpladsen er beliggende højt i terrænet på et plateau i knap 40 meters højde over havet. Fra stedet er der en vid udsigt: Mod nord over Smørumnedre By, Værebådalen og op mod Kong Svends Høj. I samme retning, men længere borte skimtes Veksø, Ganløse og skovlandet. Mod øst tegnet storbyens »skyline« sig med rygende skorstene, og mod vest ses i kort afstand først kirken i Smørumovre, længere borte hovedgården Edelgave, så Hovemasten og i det fjerne de karakteristiske spir på Roskilde domkirke.

Mange hundrede års landbrugsmæssig dyrkning af bakken i Smørum har jævnet de spor på jordoverfladen, som tidligere angav gravpladsens tilstedeværelse. Jordtuer og små flade gravhøje har oprindeligt markeret de enkelte grave, og også rejste sten skal man måske forestille sig. Jorden på stedet har været sort af sod og trækul fra ligbål, hvis røg har drevet fra bakken og fortalt om dødsfald i Smørumbygden.

Hovedparten af de undersøgte grave på gravpladsen er jordfæstegrave, hvor den døde er gravsat ubrændt og almindeligvis i en kiste af træ. De øvrige grave er brandgrave. Brandgravene fremtræder som simple gydeformede nedgravninger i jorden, hvori findes resterne fra ligbålet i form af hvidbrændte knoglestumper og trækul. Bestemmelser af knoglematerialet viser, at der mellem menneskeknoglerne i disse grave også kan optræde knogler fra hunde. Jordbundsforholdene på stedet har bevirket, at der desværre kun i sjældne tilfælde er bevaret skeletrester i ubrændt form. Af og til er emaljen fra de gravlagtes tænder dog til stede i jordfæstegravene. De ganske tynde emaljeskaller knuses ved den mindste berøring med graveskeen. Jordfæstegravene er i regelen orienteret nord-syd, og tandemaljen findes altid i gravenes nordende.

Jordfæstegravene ser ud til at ligge parvis og i mindre grupper på gravpladsen. Dette må afspejle familiemæssige relationer de gravlagte imellem. Det samlede billede af gravenes udbredelse over gravpladsen kan derimod antages at vise det tidsmæssige forløb i gravlæggelserne. Inden for det undersøgte areal ser det ud til, at de ældste grave, som er fra 600-årene, ligger i den

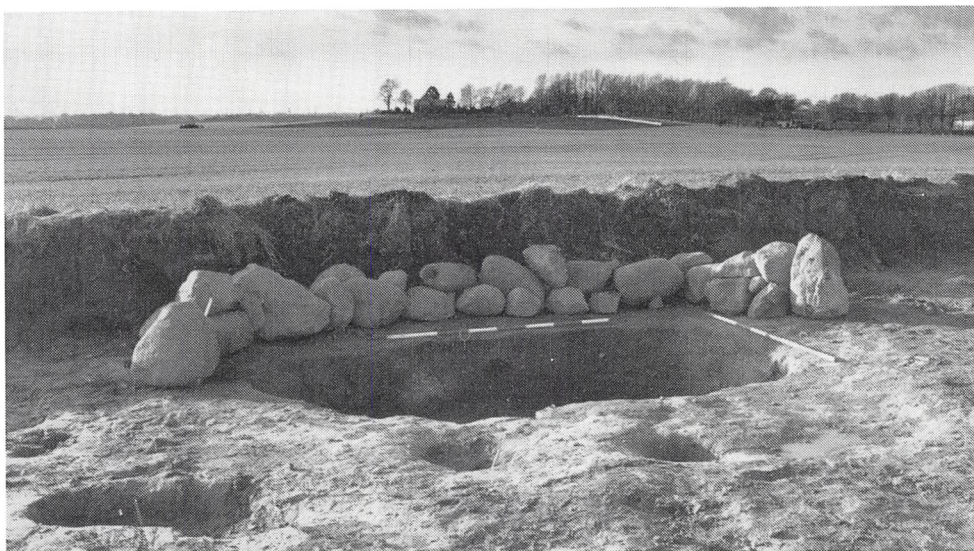

Foto: Københavns
Amts museumsråd.

Rytterkærgravpladsen er beliggende på Kirkevangen ca. 500 m øst for kirken i Smørumovre. I forgrunden ses færdigundersøgte grave.

nordlige og østlige del af området. De yngste grave, som i tid når ind i 900-årene, ligger i den vestlige del. Som gravpladsen tegner sig på nuværende tidspunkt har den således været i brug gennem et tidsrum på mindst 300 år – perioden yngre germansk jernalder og den ældre del af vikingetiden. Dateringerne bygger på genstandsfundene i gravene.

Personligt udstyr.

Det almindelige gravudstyr i gravene på Rytterkær omfatter en lille jernkniv og dertil måske en tilhørende hvæssesten udformet til ophængning i bæltet. I kvindegravene kan der tillige være en håndten. Der er med andre ord tale om dagligdagens uundværlige brugsgting, som var gode at have med på rejsen hinsides. Mange grave er imidlertid helt fundtomme. Den herskende gravskik har åbenbart ikke i alle tilfælde foreskrevet, at der blev medgivet personligt udstyr.

Andre af de gravlagte er til gengæld forsynet med et udstyr langt over gennemsnittet. Højdepunkter i arbejdet med undersøgelsen af gravpladsen har været udgravningen af et halvt dusin rige grave med smykker og våben. Disse grave lader os ane, at der på gravpladsen ligger familier, som har indtaget en betydningsfuld position i det lokale samfund. Her skal der blot gives et eksempel på fundene fra en enkelt af disse mere rigt

udstyrede grave, grav 112 (3).

Der er tale om en nordsyd orienteret jordfæstegrav beliggende i den sydvestlige del af det undersøgte område. Graven var anlagt i en ca. 1,6 m lang og 0,75 m bred gravgrube, som kun var nedsænket ca. 0,25 m i undergrundsmaterialet. Af den gravlagte kvinde var der i gravens nordende bevaret rester af den ene overarmsknogle og lidt tandemalje. Lidt neden for hver af den gravlagtes skuldre lå et ovalt, skålformet spænde af bronze. Foruden at være fint ornamenterede smykker har spænderne også haft den praktiske funktion at fæstne skulderstropperne på forsiden af kvindens kjole.

Mellem skålspænderne fandtes et tredje smykke i form af et aflangt bronzespænde. Spændet er forsynet med øsken ved den ene ende og har i lighed med skålspænderne nåleanordning på bagsiden. Det har holdt kvindens bluse sammen i halsen eller har fæstnet hendes overtøj. Spændet er dekoreret med blandt andet to forfra sete masker i den såkaldte Borrestil, et i hvert af smykkets ender. Det er belagt med hvidmetal og fremtræder nærmest sølvblankt på de ophøjede partier. Ved kvindens hals lå endvidere to perler af klart, svagt grønt glas. Af yderligere gravudstyr fandtes blot en 15 cm lang, enægget jernkniv, som lå ved den gravlagtes lænd.

Kvindens skålspænder ser ud til at være af ældre vikingetidstype, men kan ikke nærmere bestemmes på

nuværende tidspunkt, da de er dækket af tekstilrester, som ikke umiddelbart lader sig fjerne. Metalsalte fra gravens smykker har tillige bevirket, at der er bevaret fragmenter af kistelåget af egetræ samt rester af halm fra kistens foring. Graven kan blandt andet på grundlag af det fine og egenartede spænde i Borrestil dateres til tiden omkring år 900, og mest sandsynligt slutningen af 800-årene.

Oldsagsmaterialet

En opgørelse over det samlede fundmateriale fra den første udgravningssæson på gravpladsen er overvældende. Af metalgenstande foreligger der alene over 120

fundnumre. Heraf består hovedparten af søm og beslag af jern til kister og et lille skrin. Men der er også mange knive, en saks, en synål, et bæltespænde, en lanse-spids og en skjoldbule. Cirka 15 fundnumre udgøres af bronzer. Her er der i hovedsagen tale om smykker i form af dragtspænder og dragtnåle af forskellig udformning. Flere af smykkerne er forgyldt eller belagt med hvidmetal i form af tin eller sølv. Til smykkerne kan også henregnes fund af perler af glas og af rav.

Endelig er der tenvægte og hvæssesten udformet af henholdsvis sandsten og skifer. Også nogle få lerkar er fremkommet i gravene. Karrene har vel indeholdt mad eller drikkevarer.

Fra én stort anlagt jordfæstegrav kommer en mængde kun dårligt bevarede knogler fra tamdyr. Knoglerne

Eksempler på hvæssesten af skifer. De viste eksemplarer er mellem 4, 5, og 9,5 cm lange. Foto: Københavns Amts Museumsråd.

repræsenterer gravgaver i form af en hund og en hest samt slagteparter af kvæg, får og fjerkræ. Endelig kan der til slut i opremsningen af fund nævnes en særlig materialegruppe. Den udgøres af små stykker træ og andet plantemateriale tillige med tekstilfragmenter og insektrester.

De nævnte ellers let forgængelige organiske materialer er på forunderlig vis bevaret på jerngenstandenes overflader i form af rustinkrustationer og aftryk i de tykke rustskorper. Eksempelvis kan der på knivene af denne årsag stadig ses rester af træskafter. Bronzesmykkerne har afgivet giftige metalsalte, som har hindret den mikrobielle nedbrydning af organisk materiale. Derfor findes der i fundmaterialet fra Rytterkær også tekstilrester fra de gravlagtes tøj og tæpper.

Tværfagligt samarbejde

På nuværende tidspunkt har genstandsmaterialet fra den første udgravningssæson på Rytterkærgravpladsen været igennem en første stabiliserende konservering. I samme arbejdsgang er de mange stærkt forrustedede jerngenstande identificeret ved hjælp af røntgenoptagelser (4).

Fundmaterialet er nu klar til videre undersøgelser, og

skal der opnås et nuanceret billede af fundet, kræves der fortsat samarbejde mellem specialister fra en række forskellige faggrene. Antropologiske og zooarkæologiske studier af det tilvejetragte knoglemateriale kan således give yderligere oplysninger om de gravlagte personer og om gravskikken. Og tidens dyrehold kan nærmere belyses ud fra de fundne dyreknogler (5).

Ved hjælp af vedanatommiske undersøgelser er det muligt at artsbestemme de træsorter, som er anvendt til for eksempel knivskafter og kister. Og sider af vikingetidens træteknologiske formåen vil kunne afdækkes (6). Tekstilfundene giver mulighed for interessante indblik i råmaterialer, spinde og væveteknikker, proveniens og lokal dragtskik. Og gennem arkæologisk metallurgiske studier af knivene kan der opnås indblik i blandt andet smedeteknik og råstofudnyttelse (7). Dette blot for at nævne nogle af de mest påtrængende undersøgelser. Noget af arbejdet er allerede sat i værk – mere afventer.

I skrivende stund er en ny knap tre måneder lang udgravningskampagne på Rytterkærgravpladsen netop afsluttet. Det genoptagede udgravningsarbejde har fordoblet fundmaterialet og tilføjet det nye spændende facetter. Om de nye undersøgelser og om resultaterne fra det fortsatte arbejde med fundene bliver der forhåbentlig mulighed for at berette ved en senere lejlighed.

Foto: Københavns
Amts museumsråd.

Et udvalg af tenvægte fra gravpladsen. Det største eksemplar måler 4,5 cm i diameter.

Dragtspænde fra grav 112. Længde 5,8 cm.

*Et glimt af fordums pragt. Cirkulært skålformet spænde, forgyldt bronze. Grav 120.
Foto: Københavns Amts museumsråd.*

Noter.

1. Prøveundersøgelsen blev foretaget af Københavns Amtsmuseumsråd og er journaliseret under Søl j.nr. 350 A/B. Udgravningsberetning ved mag.art. Niels Christian Andersen. Undersøgelsen bestod af Ledøje-Smørum kommune.

2. Rytterkær, Københavns Amtsmuseumsråd Søl j.nr. 350 C. Undersøgelsen blev ledet af amtsarkæolog, mag.art. Jens Henrik Jønsson. Fra Københavns Amtsmuseumsråd deltog tillige mag.art. Niels Christian Andersen og museumsassistenterne Jan Möllerström og Kenneth Faye Paulmann. Som udgravningsassistenter fungerede i tidsrum af forskellig længde stud.mag'erne Henriette Lyngström, Brita Dam, Tove Woller, Tim Grønnegård, Lykke Johansen, Anne Sørensen, Benny Staal, Svend Jensen og Svend Stokholm, alle fra Københavns Universitet. Civilingeniør Klaus Sørensen, Nærum, deltog som volontør. Endelig ydede mag.art. Georg Nyegaard fra Zoologisk Museum ekspertise ved feltregistreringen af det zooarkæologiske fundmateriale.

Feltarbejdet bestod af Ledøje-Smørum kommune, Kay Wilhelmsen Fonden af 1982 og Københavns Amtsmuseumsråd.

3. Om de rige grave og om Rytterkærgravpladsens mulige relationer kan der læses mere i Jens Henrik Jønsson, 1992: Rytterkær, gravplads fra yngre germansk jernalder og vikingetid i Smørum sogn, Københavns amt. I: Sjællands jernalder. Arkæologiske Skrifter 4, Arkæologisk Institut, Københavns Universitet.

4. Konservering og røntgenoptagelser er udført af konservatorerne Bent Eshøj og Hanne Billeschou Juhl. Arbejdet udførtes ved hjælp af midler fra Rigsantikvarens konto 12 og Københavns Amtsmuseumsråd.

5. Antropologiske og zooarkæologiske analyser udføres af mag.art. Georg Nyegaard og mag.scient., lic.med. Pia Bennike. Arbejdet er muliggjort ved hjælp af midler fra Augustinus Fonden og Lodbergs Legat.

6. Foreløbige vedanatomiske undersøgelser af orienterende karakter er udført af mag.art. Claus Malmros.

7. Knivmaterialet har kunnet indgå i et igangværende forskningsprojekt omhandlende forhistoriske jernknive i Sydskandinavien. Projektet forestås af mag.art. Henriette Lyngström i samarbejde med civilingeniør Arne J. Jouttijärvi.

Arkivet.

Af Rita Holm.

Det stigende besøgstal på lokalhistorisk Arkiv har medført et større behov for ekstra arbejdspladser både på kontoret og på læsesalen. Ved kommunens velvillighed fik vi udvidet vores lokaler og vi kan nu bedre betjene de mange slægtsforsker og lokalinteresserede som besøger arkivet.

Arkivet var også vært for udstillingen »Da Sparekassen kom til Ledøje og Smørum«. Udstillingen var sponsoreret af Uni-Bank's afd. i Måløv, som overtog de gamle sparekasse kunder i Ledøje og Smørum, da sparekassens besøg i vor kommune ophørte i 70-erne. Oprindeligt oprettede Bondestandens Sparekasse en afdeling i Smørum allerede i 1874, men det store bankkrak omkring 1908 lukkede afdelingen. Fra 1960-erne kørte Sparekassen ud til Smørum Kro og Ledøje Forsamlingshus under ledelse af nu fhv. underdirektør Svend Aage Petersen.

Svend Aage Petersen fortalte om de svære men og sjove tider på landevejene om vinteren og hvordan bankpersonalet sad hos Laura på verandaen på Smørum Kro, med vanter og hue, og ekspederede kunderne. Helt anderledes var besøget i Ledøje Forsamlingshus, hvor der ofte var fest fredag aften i banktiden, hvorved bankpersonalet, der sad i en lille stue, undertiden blev inviteret til komsammen.

Arkivet bliver 15 år i 1992, det holdes d. 29. februar. For at kunne betjene de besøgende bedre ønsker arkivet et fremvisningsapparat til rullefilm. Vi håber dels ved egen hjælp og dels ved anden hjælp at kunne anskaffe apparatet i 1992. Både Rigsarkivet og Landsarkivet ligger inde med filmsruller over materiale fra kommunen som kan kopieres, men uden filmsapparat er de ikke anvendelige.

Vi vil samtidig opfordre foreningerne til at aflevere materialer – lidt eller meget – især grundejerforeningerne. Kun gennem det afleverede materiale – protokoller, regninger, korrespondance m.m. – får vi lejlighed til senere at skrive foreningens historie.

Sparekasseudstilling 1990.

Det er en glæde for arkivet at kunne lykønske arkivmedarbejder Edla Nikolaisen med 10-års jubilæet i arkivet. Gennem 10 år har Edla utrætteligt registreret billeder og vi retter en varm tak til hende for det store arbejde, hun så dygtigt har udført. Tak.

Lokalsamlingen

Også lokalsamlingen har haft et stort besøg igen i år. Der er tilgået samlingen flere nye objekter, men den største glæde fik vi, da Poul Nielsen, Amager, født i Hove, overlod os Hove Byhorn. Byhornet er af horn med bogstaverne PCS og POS 1845 brændt ind i materialet. Vi har idag kendskab til yderligere to byhorn, der ligger i private hjem, og det er vores håb at disse horn også vil finde vej til Smørum Gl. Skole. I Pederstrup, Ballerup opbevares yderligere tre af kommunens byhorn, så det er glædelig at der i dag stadig eksisterer seks byhorn fra vort område.

Arkæologigruppen.

Gruppen arbejder stadig med registrering af overfladefund og deltager i oplysningen til bl.a. skolebørn om

oldtiden i kommunen. Løbende har gruppen også holdt sig orienteret om de store udgravninger der foregår i vort område.

Arbejdsgruppen.

Igen i år har gruppen arbejdet ihærdigt på alle felter – vedligeholdelse, reparationer og ikke mindst avisregistrering og udstillinger, som er omtalt andet sted.

Vi takker alle for det gode arbejde de har lagt for dagen i årets løb til gavn for det historiske arbejde og glæder os til et nyt og godt samarbejde i 1992.

Hove Byhorn. Foto: Rita Holm

SPONSORLISTE.

Lille Smørum krydderurter

JA - Måløv.

Uni-Bank, Måløv

Ejendomsmægler Viggo Axelsen

Erhvervsforeningen i Ledøje-Smørum

Ledøje-Smørum kommune.

ABC-tryk.

